

MÁTYÁS KIRÁLY LEVELEINEK UJ KIADÁSÁRÓL.¹

FRAKNÓI VILMOSTÓL.

I.

Mátyás király hatalmas egyéniségét és csodálatraméltó tevékenységét leghívebben az ő levelei tükrözik vissza.

Galeotti állítását, hogy «Mátyás minden levelét, mit szerteküldött, vagy maga mond toll alá, vagy ha mások irták, elolvassa,»² a fönmaradt eredeti példányokban az ő tollából származó javítások,³ és a levelek egy részének félreismerhetetlenül reá valló hangja, megerősítik.

Nem lehet tehát feltűnő, hogy minden időben kivételes érdeklődés tárgyát képezték ama levelek. Ezt egyébiránt, írójuk jelentősége és tartalmuk fontossága mellett, irályi előnyeiknek is köszönhetették. Többnyire ügyes humanisták — nem egyszer maga Zrednai Vitéz János és Janus Pannonius — tollából kerültek ki a levelek. Ennek következtében irodai minták és humanista olvasmányok gyanánt szolgálhattak.

E czélra már Mátyás életében kezdettek a királyi cancellaria tisztviselői gyűjteményeket állítani össze; a mint ugyanók a királynak kormányzati, közigazgatási és birói okirataiból szintén szerkesztettek úgynevezett formuláriumokat.⁴

¹ Jelentés a M. T. Akadémia történelmi bizottságához.

² A XXXVIII. fejezetben.

³ Így a pápához intézett levelekben, melyek közül 36 a velencei állami levéltárban őriztetik.

⁴ Ilyenek a Nyirkállai Tamás és egy névtelen által szerkesztett formuláriumok (Stylus Cancellariae Mathiae I. Regis), melyeket Kovachich adott ki: «Formulae solennes Styli in Cancellaria Regni Hungariae olim usitati.» (Pest, 1799.) 155—458. és 459—563. l.

Példájukat követték utódaik, II. Ulászló, II. Lajos és I. Ferdinánd udvarában.

Mint hogy e levelek fogalmazatai mind, eredeti példányaik legnagyobb részben, elvesztek, ezen gyűjteményeknek köszönhetjük fõntartásukat.

De mivel a gyűjtemények nem a hivatalos regesta-könyvek természetével bírtak, és szerkesztõik arra sem gondoltak, hogy történelmi forrásokat nyissanak meg bennök: a levelek megválogatása, csoportosítása és egymásután való elhelyezése a véletlen mûve volt. És a levél keltének helye, éve, napja — mint a szerkesztõk szempontjából egészen jelentéktelen dolog — rendszerint, sõt gyakran a tulajdonnevek is kihagyattak.

I. A legrégibb példány, a mi fõnmaradt, jelenleg a hédervári könyvtárban õriztetik, melynek birtokosa gróf Khuen-Héderváry Károly, Horvátország bánja, hazafias készséggel bocsátotta azt rendelkezésünkre.

A XVII. és XVIII. században a Jézus-társaság pozsonyi könyvtárának birtokában volt, hol már 1637-ben Némethy Jakab atya és 1744-ben Kelcz Imre atya az «*Epistolae Mathiae Corvini*» kiadásánál felhasználta,¹ és honnan a mult század végén Koller Józsefnek Pécsre megküldetett.²

A codex tábláján látható 1470—73. évekbõl származó följegyzések kétségtelenné teszik, hogy Mátyás életében és valószínûvé, hogy Janus Pannonius pécsi püspök rendeletére íratott.

Eredetileg 103 darab levelet tartalmazott az 1462—66. évekbõl. Késõbbi kéz hetet irt hozzá, az 1470—83. évekbõl. A 110 levélbõl 69 Mátyásé, 5 hozzá van intézve, 30 Vitéz Jánostól és Janus Pannoniustól, 5 az ország fõrendeitõl, 1 ismeretlen levél-írótól származik.

II. Ezt kor tekintetében követi a M. N. Múzeum könyvtárának 1656 fol. lat. jelzésû codexe, mely a XVIII. század végén

¹ Mint alább említeni fogjuk, két levél másolatát küldötte meg Ferrarius Zsigmondnak, a domonkosiak történetírójának. — Az 1744-iki kiadás elõszavában közzétéve találjuk a codex tábláján olvasható feljegyzéseket.

² Ez a «*Historia Episcopatus Quinqueecclesiensis*» IV. köt. 97. lapján az általa használt codex leírását adja, mely annak a hédervárral azonosságát minden kétségen kívül helyezi.

Erdélyben a szentkatolnai Demjén-család birtokában volt, és a család egyik tagjának ajándékából került a Múzeumba.

A XVI. század első felében, különböző időben és több kéz által iratott részekből áll. Tartalmazza Mátyás és három utódjának levelezéseit. Mátyás leveleinek másolataiban az irás a XVI. század legelejére vall. Tőle származó 160 és hozzá intézett 24 levelet foglal magában, az 1474—84. évtizedből; így tehát egészen más levél-csoportot, mint a megelőző codex.

Ezen kéziratról a múlt század végén Erdély tudós püspöke gróf Batthányi Ignác másolatot vétetett, mely a gyulafehérvári Batthányi-könyvtárban őriztetik.

III. A kassai premontrei rendház egyik tagjának birtokában van a XVI. század elejéről származó beces formularium, mely a XV. század közepétől 1534-ig tartalmaz különböző kéz által irt levelezéseket és okiratokat, rend és összefüggés nélkül. Így a 49, 53—55, 59—63, 73—74, 100, 119—124, 149, 195—202 levelek tartalmaznak 46 levelet, melyek részint Mátyás által, részint hozzá irattak az 1480—84. években.

IV. A pozsonyi jezsuita collégium szintén a XVI. századból származó kéziratot őrizett, mely Mátyás király leveleinek kassai kiadásában felhasználott. Ez a leggazdagabb gyűjtemény 296 dbot tartalmazott az 1462—1486. évközből; és pedig 232 levelet Mátyástól, 12 hozzáintézettet, és 52-öt másoktól.

Az eredeti kézirat hollétét nem sikerült kinyomozni.

V. Ezzel tartalomra nézve teljesen azonos kéziratot birt a XVIII. században Schwandtner György bécsi tudós, a «Scriptores Rerum Hungaricarum» kiadója, a ki után a század végén Sándor Lipót főherceg-nádor kezeibe jutott. Ez lemásolás végett átengedte gróf Széchenyi Ferencznek, ki a másolatot hirneves titkára Hajnóczy József által conferáltatta az eredetivel.

Az eredeti kézirat hollétét nem nyomozhattuk ki. A másolat a M. N. Múzeum könyvtárában 1669, 1670 fol. latin jelzéssel őriztetik.¹

¹ Hajnóczy minden egyes darab alján feljegyzte a conferálás napját, egyszersmind azt is, mily számot visel az úgy az eredeti kéziratban, mint a kassai kiadásban. A számok teljesen összevágának. A miből kiderül, hogy a kassai kiadásnak alapul szolgáló kézirat és a Schwandtner-féle tartalomra azonos. Nem lehetetlen, hogy egy és ugyanaz.

VI. Pozsonyban a múlt század elején Haager Ferencz kamarai titkár birtokában volt egy régi kézirat, mely Mátyás király, II. Ulászló és Váradi Péter kalocsai érsek levelezéseit tartalmazta.

És pedig Mátyás király levelezéséből 197 darabot foglalt magában, melyek a megelőző gyűjteményekben foglaltatnak — egynek kivételével mind — de itt eltérő sorrendben vannak elhelyezve.

Ezen Haager-féle kéziratról 1735-ben több másolat vétetett. Az egyik, mely Bél Mátyás megrendelésére készült, jelenleg a cs. és k. udvari levéltár kéziratgyűjteményében (250. szám alatt), a másik a M. N. Múzeum könyvtárában 1668 fol. lat. jelzéssel, egy harmadik a M. T. Akadémia könyvtárában őriztetik.

Az eredeti kézirat hollétéről nincs tudomásunk.¹

VII. A pozsonyi Trinitarius-kolostor birtokában volt és eltörlése után a budapesti egyetem könyvtárába jutott a XVII. század végéről származó kézirat, mely Mátyás levelezéséből 98 darabot tartalmaz, 88-at Mátyástól, 10-et Mátyáshoz intézettel, az 1478—87. évközből. Ezek három darab kivételével a III. és IV. számú gyűjteményekben benfoglaltatnak.

Ezzel teljesen azonos tartalmú XVII. századbeli kéziratot bir Ausztriában a göttweihai Benedek-rendi kolostor.²

A M. N. Múzeum könyvtárának 755 quart latin jelzésű XVII. századbeli kézírata ugyanezen gyűjteményből 74 levelet tartalmaz.

A N. Múzeum 1669 fol. lat. kézírata a pozsonyi Trinitarius-kéziratnak a XVIII-dik század végén készült másolatát foglalja magában.

VIII. A M. N. Múzeum 2317 fol. lat. jelzésű XVII. századbeli kézírata csak 34 darab levelet tartalmaz, de nagy becsüeket, melyek kevés kivétellel a felsorolt gyűjtemények egyikében sem foglaltatnak, és pedig 1458-tól kezdve, míg amazok 1462-nél régiebbeket nem tartalmaznak.

Ugyanezen gyűjteményből 20 darabot foglal magában a M. N. Múzeum könyvtárának 759 quart latin jelzetű szintén XVII. századbeli kézírata.

* * *

¹ Ezen kéziratot felhasználta Koller és gróf Teleki József. És ezen kézirat egyik másolatából bocsátotta közre Wagner Károly 1776-ban Váradi Péter levelezését.

² Ismerteti Bartalus. Jelentés. (Akad. Érték. 1817.) 19—22. l.

Az első, ki Mátyástól leveleket nyomtatásban közzétett, a domonkos-rendű Ferrarius Zsigmond atya. Ennek 1637-ben Bécsben megjelent «De Rebus Hungaricae Provinciae Ordinis Praedicatorum» Mátyásnak a pápához és a hibornoki testülethez b. Margit canonisatiója érdekében irt és Némethy Jakab pozsonyi jezsuita által lemásolt levelei láttak napvilágot.¹

Több mint egy századdal utóbb, 1743-ban és 1744-ben Kassán bocsáttatott közre Mátyás leveleinek első gyűjteménye, Kelcz Imre jezsuita-anya által. A kiadvány ezt a címet viseli: «Epistolae Matthiae Corvini Regis Hungariae ad Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, aliosque viros illustres datae, nunc primum typis excusae et notis etiam quibusdam illustratae.» Négy kötetet foglal magában.²

A gyűjtemény tartalmát fentebb ismertettük.

1767. és 1771-ben Bécsben adta ki *Kaprinai István* «Hungaria Diplomatica temporibus Matthiae de Hunyad Regis Hungariae» című nagyra tervezett munkájának első és második kötetét, melyekben csak az 1461-ik évig jutott; a folytatásban akadályozva volt. A szövegben és melléletekben 192 darabot közölt az 1458—1861. évekből, köztük Mátyástól 64-et (többnyire okiratokat, nem leveleket). Első tette közzé III. Calixtus és II. Pius pápáknak Mátyás-hoz intézett leveleit.

Koller József a «Historia Episcopatus Quinqueecclesiensis» IV. kötetében (1796.) a pozsonyi jezsuiták és a gróf Pálffy Miklós birtokában volt codexekből, valamint a pozsonyi káptalan levéltárából Mátyás 27 levelét közölte.

Pray és Katona nagy történeti munkáikban aránylag kevés ujat közölnek Mátyás leveleiből és okirataiból.

Nagy buzgóságot fejtett ki gróf Teleki József a «Hunyadiak kora Magyarországon» című munkájához új anyagkészlet gyűjtésében. Első a hazai történetirók közül értékesítette a külföldi levéltárakban rejlő dús kincseket. A párisi nemzeti könyvtárból II. Pál

¹ 380—2. 1.

² A IV. kötet jelent meg előbb 1743, az első három pedig utóbb 1744-ben. Ugyanezen kiadás példányai Kolozsvárt 1745, és Nagyszombatban 1745, 1746 új címlapokkal és akadémiai dissertációkkal hozattak forgalomba. Ellenben új kiadás indult meg Kassán 1764. negyedréthben; de ebből csak az első rész jelent meg.

pápa leveleit, a müncheni kir. levéltárból az ott őrzött Hunyadi-levéltár okiratainak egy (sajnos csak kis) részét, a gróf Starembeg-család riedeggi levéltárából Mátyás néhány levelét közölhette. — Prágából Palacky Ferencz engedte át neki közlés végett Mátyás levelezését Podjebrad Györggyel, ennek fiaival és tanácsosaival. Magyarországi több sz. kir. város (Pozsony, Kassa, Szeben) levéltárát is átkutatta.

Nagy munkájának három kötetes (X—XII.) oklevéltárában (Pest 1853—7.) nem kevesebb, mint 808 addig kiadatlan darabot közölt. Ebből 342 darab Mátyás levelei és rendeletei, 29 darab Mátyáshoz intézett levelek. A többi Mátyás okiratai és az ő uralkodása történetére vonatkozó egyéb iromány.

Számra és fontosságra nézve még jelentékenyebb a M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága által (1875—8.) kiadott «Diplomáciai emlékek Mátyás korából» című négy kötetnek tartalma. Mirese János, b. Nyáry Albert és Ováry Lipót által a mantuai, modenai, nápolyi és velencei levéltárakból lemásolt 1089 darabot tartalmaz. De túlnyomó részben diplomáciai jelentések és irományok. Mátyástól 71 és Mátyáshoz intézett 34 levelet tartalmaz.

Jelenleg sajtó alatt van a «Magyarországi Vatikáni Okirattár» I. sorozatának VI. kötete, mely Mátyás király és a szent szék levelezését foglalja magában; és pedig Mátyásnak a pápákhoz írt 107, a pápáknak Mátyáshoz írt 101 levelét.

Egyéb okmánytáraink, melyek a XV. század második felére kiterjeszkednek, csak csekély számban hoznak leveleket Mátyástól.

A külföldi okmánytárak viszonylag bő forrásokat nyitnak meg.

A római vatikáni levéltárban őrzött levelezés nagy részét Theiner közzétette.

Az osztrák levéltárakból: Chmel oklevéltárai és az Archiv für Österreichische Geschichtsforschung közleményei;

a cseh-morva-szileziai levéltárakból az Arkiv Cesky — a Fontes Rerum Austriacarum XX. kötete — a Scriptorum Rerum Silesicarum;

a németországi levéltárakból a Codex Diplomaticus Brandenburgensis és az Archiv für Österreichische Geschichtsforschung közleményei;

a svájci levéltárakból Segesser munkája nyújtanak gazdag anyagot.

II.

Mindezen oklevéltári kiadványokat összefoglalva, kitűnik, hogy ekkorig közzé van téve:

782 Mátyástól származó levél és rendelet (az okiratokat természetesen nem számítva)¹ és 170 Mátyáshoz intézett levél.

Habár ezen számokat, a magyarországi levéltári viszonyok szempontjából ítélve meg, jelentékenyeknek tekinthetjük: nem mondtam le a reményről, hogy újabb könyv- és levéltári kutatások még figyelemreméltó eredményt mutathatnak föl.

És nem csalódtam.

Már a Nemzeti Múzeum könyvtárában a II. szám alatt ismertetett kézirat átvizsgálása azon meglepő és nehezen magyarázható tényt derítette föl, hogy az minden eddigi történetbuvár figyelmét kikerülte; minthogy Mátyástól származó és hozzá irt *kilenczvenhét* olyan levelet tartalmaz, a melyek sem kiadva, sem felhasználva nincsenek. Szintűgy a VIII. szám alatt ismertetett kézirat is felhasználatlan maradt.

A hédervári codex, a Múzeum egyéb kézíratai és az egyetemi könyvtár kézírata szintén nyújtanak néhány kiadatlan levelet.

A hazai levéltárak között természetesen a legújabban rendezett és kiegészített országos levéltár tartalmazza a legtöbb kiadatlan levelet.

A külföldi levéltárak közül figyelmemet a *római* vatikáni levéltárra, a *flórenczi, modenai, mantuai, milanói* és *velencezi* állami levéltárakra, a *flórenczi* nemzeti könyvtárra és a *velencezi* szent Márk könyvtárra, a *bécsi* cs. és kir. udvari könyv- és levéltárra, a *prágai* káptalan, a *Nemzeti Múzeum*² és a herceg *Lobkovitz-család* könyvtáira, a Schwarzenberg hercegek *wittingau* levéltára, a *drezdai, bambergi* és *müncheni* királyi és a *weimari* nagyherceg levéltárakra terjesztettem ki.

¹ Ezek közül 270 Magyarország belső ügyeire, 480 a külső ügyekre vonatkozik.

² Itt Palacky gyűjteményében a cseh- és morvaországi levéltárakból a másolatok nagy tömege őriztetik.

Egyik helyen sem volt a fáradozás sikertelen.¹ Leggazdagabb volt az eredmény a drezdai királyi levéltárban, mely Mátyás királytól 84 levelet (melyek kevés kivétellel eredeti példányok) és — Mátyáshoz intézett 40 darabot (eredeti fogalmazásokban) őriz.

Az átkutatott levéltárakhoz számíthatom még a berlini királyi levéltárt is, melybe néhány év előtt a Hohenzollern-ház ansbachi levéltárának nagy része Bambergből átszállított. Itt őriztetnek most Mátyás királynak Albrecht brandenburgi fejedelemmel váltott levelei, melyeknek másolatait dr. Burchhardt, a weimari levéltár igazgatója volt szíves nékem átengedni. Még átvizsgálandók a wolfenbütteli, klosterneuburgi, kremsmünsteri és krakói könyvtárak némely codexei.

Az általam ekkorig eszközölt kutatásoknak eredménye az, hogy *Mátyás királynak 412 kiadatlan levele*² és *rendelete*; valamint *Mátyás királyhoz intézett 85 kiadatlan levél* van részint lemásolva, részint kijegyezve.

Ezzel a külföldi nyilvános *levéltárakban* végezhető kutatásokat befejezetteknek tekinthetem. A mennyiben ugyanis azok iránt tájékozva lehetek, nem hiszem, hogy azokban még jelentékenyebb ismeretlen anyagkészlet lappangana.

Az, hogy családi levéltárak és könyvtárak codexei tartalmazzanak még ismeretlen leveleket nagy királyunktól, nincs kizárva.

Hazai, városi és családi levéltárainkban is kétségtelenül még tetemes számú kiadatlan *rendeletek* találhatók föl.

III.

Mátyás király levelezése természetszerűen két nagy csoportra oszlik.

Az egyik Magyarország belső ügyeit, kormányzatát, igazgatását illeti.

¹E helyen nem hallgathatom el, hogy gr. Széchenyi Béla ur, a M. T. Akadémia tiszt. tagja, fölhívta volt figyelmemet a gróf Sternberg-család zasmuki levéltárára, a melyben ő több év előtt Mátyás királynak Sternberg Zdenko grófhhoz irt számos levelét találta. Csehországi tartózkodásom idején lépéseket tettem úgy a család ez időszertinti fejénél, mint az uradalmi igazgatóságnál. De mind magam, mind az általam felkért gróf Szécsen Antal, Akadémiánk tiszt. tagja, azt a választ nyertük, hogy régi levelezések egyáltalán nincsenek a család birtokában.

²Ezek közül 308 külügyi vonatkozású.

A másik Mátyásnak viszonyát külső hatalmasságokhoz és az általa meghódított tartományokban kifejtett kormányzati tevékenységet illeti.

Mátyás királynak az első csoporthoz tartozó leveleiből

ki van adva 270 darab,

kiadatlan 104 darab áll

ekkorig rendelkezésre.

Mátyás királynak a második csoporthoz tartozó leveleiből

ki van adva 512,

kiadatlan 308 darab

áll rendelkezésre.

A további kutatások még tetemesen gyarapíthatják az első csoportot, a másodikat alig.

Ezen két csoport levelei úgy tartalom, mint forma tekintetében annyira különböznek egymástól, — Mátyás király tevékenységének annyira eltérő irányzatait tüntetik föl, — hogy azokat egy kiadványban egybefoglalva, összevegyítve közrebocsátani alig lehetne.

Véleményem szerint tehát, Mátyás király levelezését *két osztályban* kellene közzétenni, és a külügyi osztály megindítására már most lehetne gondolni.

A mennyiben a történelmi bizottság szintén ezen álláspontra helyezkednék: a föladat még akkor sem volna egészen egyszerű. Több kérdés igényelne alapos megfontolást és megoldást. Ugy mint:

a) Mátyás király összes külügyi levelezését egy csoportban, tisztán a chronologiai rendet tartva szem előtt adjuk-e? Avagy válaszszuk külön az államok és országok szerint, a melyekre vonatkoznak?

b) Csak Mátyás király leveleit vagy a hozzá intézetteket is adjuk-e?

c) Csak a kiadatlanokat vegyük-e föl a gyűjteménybe vagy a kiadottakat is?

d) Milyen bevezetések, jegyzetek kísérik a kiadványt?

Hogy a tisztelt bizottságnak ezen kérdések eldöntésében támogatást nyujtsak, a következőket jegyzem meg:

a) Mátyás királynak a pápákhoz intézett levelei (107) mind kiadatnak a Vatikáni Okirattárban.

Ezekon kívül, Mátyás királynak a római curiához: bíbornokokhoz, legatusokhoz, saját római követeihez intézett levelei közül

ki van adva 64

kiadatlan 44.

Olasz fejedelmekhez és államokhoz (Raguzát is ideértve),
francia és burgundiai fejedelmekhez:

ki van adva 85 levél,

kiadatlan 39 »

Császárhoz, német fejedelmekhez, osztrák főurakhoz, városokhoz, a schweizi köztársasághoz:

ki van adva 91 levél,

kiadatlan 146 »

Cseh királyhoz, urakhoz és városokhoz, lengyel királyhoz,
orosz fejedelemhez, moldvai fejedelemhez és török császárhoz:

ki van adva 133 levél,

kiadatlan 79 »

b) Minthogy a kiadvány főfeladata volna Mátyás egyéniségét és tevékenységét feltüntetni; ezen szempontból véleményem szerint hátrányos volna az, ha Mátyás leveleinek sorozatát megzavarnók a hozzá intézett levelek közbevetésével.

Talán meg lehetne kísérteni azon (tudtomra új) módszert, hogy azon leveleket, melyekre Mátyásra válaszol, vagy a melyek Mátyás leveleire a választ magában foglalják, a levél eredeti nyelvében, kihagyások által készült kivonatban, apró betűkkel, Mátyás illető levele elé vagy után nyomatnók.

c) Mátyás kiadott leveleinek a gyűjteménybe fölvételét kívánatosná tenné az a körülmény, hogy az «*Epistolae Mathiae Regis*» közkézen forgó kiadványai nem nyújtanak correct szöveget és helytelen datálásuk a fölhasználást úgyszólván lehetetlenné teszi; a correct kiadású levelek túlnyomó része pedig szét van szórva nehezen hozzáférhető kiadványokban.

Mindazáltal a pápához intézett, most legközelebb megjelenő 107 levélnek a kiadványba fölvétele talán nem volna indokolva.